

JÄRSTAD KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Järstad församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2003*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

JÄRSTAD KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Järstads församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

JÄRSTAD KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Järstad församling

Mjölby kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	5
Översiktskarta	5
Järstad kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Järstad kyrka	7
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården	11
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	12
Källor och litteratur	16
Bilagor	17
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	17
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	22
Fotografier	24

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

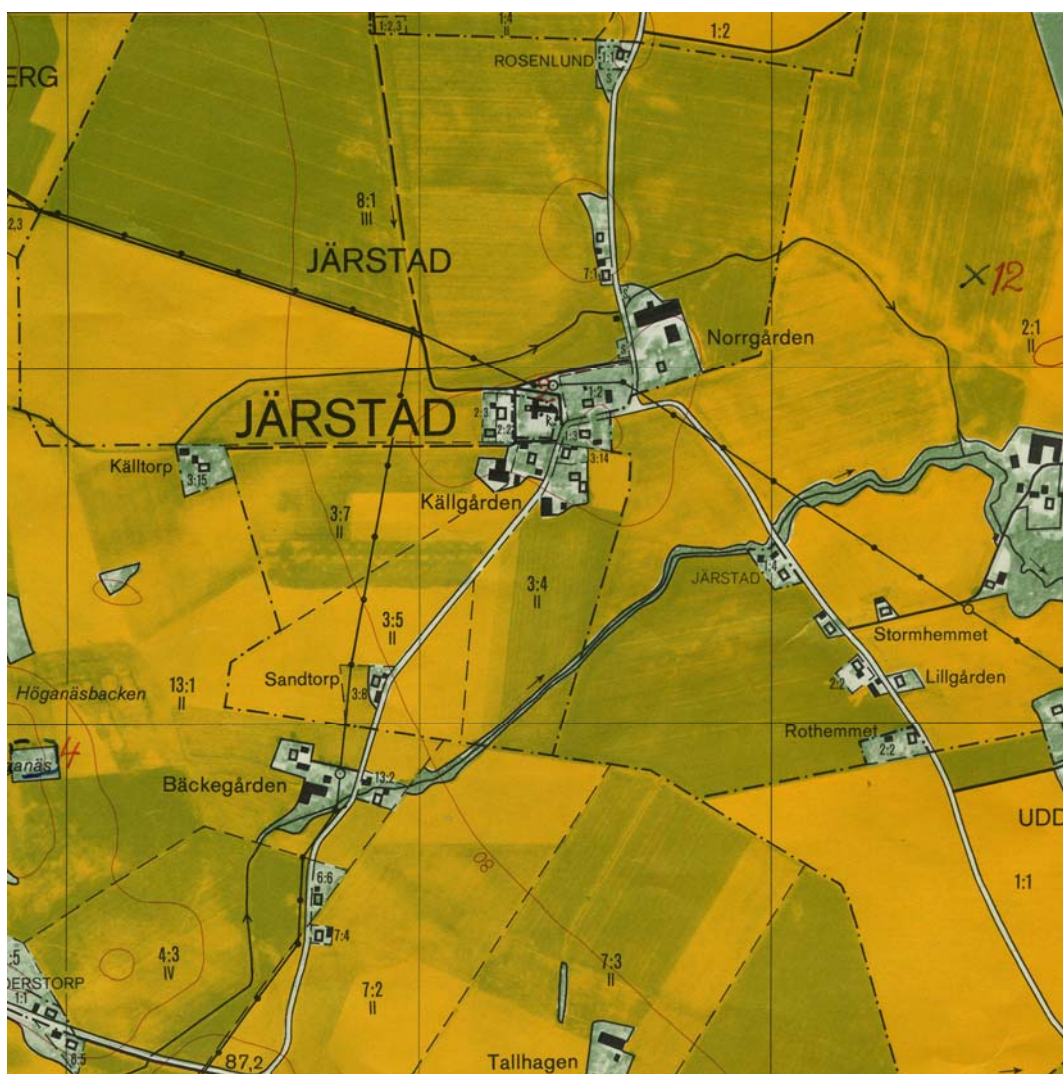
På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältdel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands läns museums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältdarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors 2003 och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands läns museum.

Utdrag ur ekonomiska kartans blad 085 52 Vallerstad. Kyrkogården ligger i bildens mitt. Av kartan framgår det omkringliggande landskapets karaktär av fullåkersbygd.

JÄRSTAD KYRKOÅRD

Järstad är en liten landskyrkogård på lägre höjd i ett utpräglat slättlandskap. Den är belägen i en korsväg mellan de små landsbygdsvägarna till Vallerstad, Öjebro och Skänninge.

Kyrkogårdens omgivning

Utdrag ur 1870-talets häradskarta. Järstads kyrkogård är belägen i bygdens centrum, med fattighus och skola i närheten. Den jämnt utspridda jordbruksbebyggelsen med ett stort antal utflyttade gårdar tyder på att bygden kraftigt präglats av laga skiftets bysprängning.

Bybebyggelse och vägar omger på alla sidor utom i norr där åkermarken vidtar direkt efter den smala grusvägen. Vid huvudgrinden finns en liten parkering som endast består av en breddning av grusvägen.

Kyrkogården är under 1800-talet utvidgad åt väster och söder. Kyrkans västgavel låg tidigare mycket nära den västra bogårdsmuren.

Järstads kyrka

Järstads kyrka är en av Östergötlands ytterligst få romanska landskyrkor i tegel. Det vanliga är att teglet innebär den gotiska stilens genombrott. Kyrkan kan vara uppförd som gårdskyrka för en storman med anknytning till Bjälboätten. Rester av målningar föreställande medeltida vapensköldar för Bjälboätten och den med dessa befryndade ätten Blå finns i långhuset. Kyrkan är inte känd i skrivna källor förrän 1399. Den första sockenprästen omnämns 1411.

Den är i sina ursprungliga delar, de två östligaste tredjedelarna av byggnaden och koret, byggd i romansk stil troligen under 1100- eller 1200- talet.

Kyrkan fick under senmedeltid valv och utvidgades med sakristia och vapenhus. Detta är det utseende kyrkan har då den tecknas av Brenner 1670.

Den sista tredjedelen av långhuset som idag bär tornet är sannolikt inte tillkommen förrän en bit in på 1700-talet. Sannolikt efter det att kyrkan och klockstapeln skadats av en svår storm 1737, klockstapeln blåste då omkull och förstörde stora delar av kyrktaket. Enligt Broocman upphängdes klockorna i det nya tornet samma år. Torndelen och spiran är byggd av samma byggmästare som också försett Björkebergs och Brunnby kyrkor med liknande spiror. Initiativtagare var Jöns Uhlbom som också lät utföra epitafiet över sina föräldrar Olof Jönsson och Ingrid Persdotter i Ullevi, vars två stora barockgravstenar ligger i kyrkogårdens NÖ hörn.

Vid sockenstämman 1756 beslöts, att fönstergluggarna skulle upphuggas och nya fönster insättas. Kyrkans ytterfasader hade tegelfärg och tornet var rödmålat ända till 1817. Kyrkans inre, särskilt kring triumfbågen pryddes, under medeltiden av rika målningar. Dessa är sedan 1700-talet dolda av ett tunt lager kalkputs.

Järstads kyrka ägde ända till år 1847 ett sällsynt vackert altarskåp. Det var ett Lybeck-
arbete från omkring 1425. Förstnämnda år bortskänkte emellertid församlingen detsamma till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i Stockholm. Det finns numera i Statens historiska museum.

Bland kyrkans övriga inventarier kan nämnas två skulpturer från 1400-talet. Den ena föreställande Jungfru Maria och hennes moder och den andra ett okänt helgon.

Redan 1544 lades Järstad som annex till Vallerstad.

Ombyggnationer och restaureringar har ägt rum 1834, 1869 och 1934-35.

Senaste restaureringen av kyrkan utfördes 1993 då de medeltida målningarna i valven togs fram av konservator Sten Peterson varvid stora delar av putsen i koret knackades ned och murverket dokumenterades av Östergötlands länsmuseum.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Det kan antagas att kyrkogården vuxit fram kring kyrkan under medeltiden. Få rester efter denna kyrkogård finns bevarade. I samband med restaureringen av kyrkan på 1930-talet gjordes dock ett par intressanta observationer. En ej underskriven arkivhandling daterad 2/11 1934 låter meddela att man påträffat fem skelett under golvet till sakristian. Samtliga skelett var skadade och relativt omkringrörda. Författaren menar ändå att det kan konstateras att de döda begravts på kyrkogården innan sakristian uppförts, vilket skulle innebära att de är äldre än 1400-tal. Skeletten återbegravdes och är därför inte längre tillgängliga för forskning. Samtidigt gjordes en observation av den ursprungliga västmuren under kyrkans västligaste valvbåge. Författaren konstaterade därvid att några spår efter en västingång helt saknades.

Järstads kyrka från ett gammalt vykort, ca 1930? Av bilden framgår att gravkvarteren framför kyrkan är desamma som idag.

På gräsmattan framför kyrkan står en unik gravsten rest över Sigrid och Kersti Nilsdöttrar 1603. Stenen är märklig dels för att den är så tidig, dels för att den är av sandsten och inte som normalt av kalksten. Också det vapen som visas i stenens överdel, två korsade skyttlar, är värt att notera. En artikel om Sigrid Nilsdotter och hennes gravsten var införd av David Abrahamsson i Östgöta Correspondenten den 13/4 1960. Han identifierar henne som en dotter till Nils Persson i Ullevi och menar att skyttlarna i vapnet ska ses som ett bevis på att hon arbetat med vävarbeten till Vadstena slott och att hennes gravsten förfärdigats av stenhuggare därifrån.

Texten är inte helt lättolkad idag, Med undertecknads läsning står där:

N:P KID

HÄR HVILAS
I HERRANOM
SALIGE ...SIGER
I NILZDOTER
KESSTI.....
NILZDOTT
ER

ANNO 1603

En bevarad kalkstensvård från 1645 står också invid vapenhusets västra vägg. Fragment av liknande stenar finns också i kyrkogårdsmuren.

Från slutet av 1600-talet stammar också tre gravhällar som nu är lagda i kyrkogårdens nordöstra hörn. De flyttades dit i slutet av 1950-talet efter en del turer och bråk som lämnat avtryck i arkivet. En av hällarna knäcktes vid flyttningen. Hällarna är av en typ som ursprungligen måste ha legat i kyrkogolvet. Före flyttningen hade de legat i slänten på insidan av östra kyrkomuren. Två av hällarna är märkligt nog över samma person, häradsdomaren Olof Jönsson i Ullevi med hustru och barn. Antalet barn varierar dock mellan de två hällarna. Olof Jönssons son Jöns Uhlbom var som tidigare nämnt ansvarig för utbyggnaden av kyrkan på 1730-talet.

Om kyrkogårdens utseende finns inga besked i källorna förrän ca 1930 då delar av den fotograferades (se bilder i denna rapport).

Järstads kyrka och kyrkogård 1931 (bild från Östergötlands läns museums bildarkiv). Bilden visar en kyrkogård med uppväxt trädkrans invid östra muren. Denna är ersatt av relativt låga tallar idag. Längst till vänster syns en del av de höga gravvårdarna i häck/gruskvarteret söder om kyrkan.

En serie foton från 1932 visar samma del av kyrkogården. Här syns en förändring jämfört med idag på det sättet att grusgravarna 1932 gick ända ut till kyrkogårdsmuren på södra sidan av kyrkogården, samt att den kringgående grusgången saknas på den nordöstra delen av kyrkogården invid koret.

Samma förhållande syns på den äldre odaterade gravkarta som finns i arkivet. Tyvärr finns bara halva kyrkogården återgiven. Kartan redovisar i detalj för alla grus- och häckgravar som finns i södra delen av kyrkogården liksom för gångsystemens utseende i den norra halvan, före det att en kringgående grusgång anlagts.

Dessutom redovisas för den på bilderna synliga trädkransen som förutom vid östra muren också stod på den norra och södra.

Den nya gravkartan är betydligt mindre detaljerad och dessutom inte daterad. Av stilen att döma härrör den från 1960-70-talet.

Flygfoto över Järstads kyrkby tagen 1954. Det mesta av kyrkogården döljs av den högt uppväxta trädkransen. En bit av kyrkogården väster om kyrkan syns dock. Här framgår att gravarna ligger radvis på gräsmatta.

Utanför kyrkan vid södra långväggen finns en runsten. Inskriften lyder enligt Brate: "Orökja reste denna sten efter system Amma".

Beskrivning av kyrkogården

Kyrkogården är liten och består av endast ett enda gravkvarter. Karaktären skiftar dock snabbt mellan det stora grus/häckkvarteret söder om kyrkan till de enklare radgravarna väster om kyrkan och de mer splittrade begravningarna på kyrkogården i övrigt.

Allmän karaktär

Liten kyrkogård med en ålderdomlig prägel skapad främst av det stora antalet bevarade äldre gravvårdar i det stora grus/häckkvarteret söder om kyrkan. Kyrkogården väster om kyrkan präglas huvudsakligen fortfarande av linjegravar och yngre gravar med klart lägre status. I kvarteret norr om kyrkan finns två högre statusgravar, men denna del av kyrkogården tycks aldrig ha tagits i fullt bruk.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren är kallmurad och förhållandevis låg. På östra sidan vid parkeringen finns 6 islagna järnringar för fastsättning av hästar. Murens insida består av en grässlänt ned mot kyrkogården. Slänten är markant och i kyrkogårdsmurens fulla höjd i öster medan slänten i väster är nästan helt i höjdliv med kyrkogården.

Västra muren: består av ca 2 skift sprängd gråsten, ca 1 x 0,6 m stor i botten och ca 0,5 m stor i andra varvet. Enstaka kilsten ingår. Insidan lätt släntad och nästan i höjdliv med kyrkogården.

Norra muren: består av ca 2 skift sprängd gråsten, ca 1 x 0,6 m stor i botten och ca 0,5 m stor i andra varvet. Enstaka kilsten ingår. Insidan släntad och ca 1 m lägre än muren.

Östra muren: består av ca 2 skift sprängd gråsten, ca 1 x 0,6 m stor i botten och ca 0,5 m stor i andra varvet. Enstaka kilsten ingår. Insidan släntad och ca 1 – 1,5 m lägre än muren.

Södra muren: består av ca 2 skift sprängd gråsten, ca 1 x 0,6 m stor i botten och ca 0,5 m stor i andra varvet. Enstaka kilsten ingår. Insidan lätt släntad och nästan i höjdliv med kyrkogården.

Ingångar

I väster, mitt för huvudingången, finns en biingång bestående av en grusgång och en trappa över kyrkogårdsmuren. Trappan består av fyra trappsteg av kalksten. En sten sannolikt en återanvänd gravsten, (nästan helt bortslitna tecken synliga). Enkel bågformad ledstång av järn.

Huvudingången finns i öster med en stor bred pargrind i smidesjärn mellan stora breda putsade grindstolpar. Grinden har smala raka spjälor och ett bågformat överstycke med överliggande bågornament. Grindstolparna är ca 2,5 m höga och 0,5 m breda. De är gulaktigt putsade och i tydlig sen empirestil med överstycken, huvar, i falsad plåt. På huvuven finns smidesornament. Båda stolparna, särskilt den norra, har ordentliga skador i putsen och skulle behöva repareras.

Vegetation

Kyrkogården omges av en trädkrans i väster, norr och öster. I söder saknas trädkransen. Istället står här en allé av 4 kastanjeträd strax utanför kyrkogårdsmuren och intill byvägen.

Trädkransen består av:

Väster: 5 unga oxlar

Norr: 4 lönnar

Öster: 10 pinjetallar (närmast som häck)

Söder: Saknas, istället finns en allé av 4 kastanjeträd strax utanför kyrkogårdsmuren och intill byvägen.

Hela södra halvan av kyrkogården med undantag av de yttersta gravraderna i öster och väster upptas av ett stort grus- och häckgravsystem. Gravraderna avskiljs här av 5 nordsydligt orienterade ca 0,6-0,8 m höga tujahäckar. Från dessa utgår sedan inramande häckar av tuja, berberis eller liguster i varierande höjd och omsluter varje enskild gravplats. Systemet är dock inte konsekvent genomfört utan omslutande häckar fattas på ett flertal gravar, främst de som istället försetts med stenram vilket är relativt vanligt förekommande.

I den västra delen av kyrkogården finns två nordsydligt löpande häckar mellan gravraderna innehållande nyplanterad spirea.

Norr om kyrkan delas det smala gravkvarteret på mitten av en 0,8 m hög oxbärshäck.

Gångsystem

Samtliga grusgångar består av naturgrus. Huvudgrusgången löper från huvudgrinden i öster och fram till biingången i väster. Hela kyrkogården söder om denna består av ett stort öppet gruskvarter (se vegetation ovan). Kring norra halvan av kyrkogården löper en kringgående grusgång med en rad gravar utanför. Denna gång är också i väster förlängd fram till kyrkogårdsmuren i den södra halvan. Grusgång finns också kring hela kyrkan, vilket leder till att ett par små gräsmattor bildas i mellanrummen direkt söder om och en långsmal figur norr om kyrkan.

Gravvårdstyper

Ett mycket stort antal stenramsgravar med krattat grus finns bevarade främst i grus/häcksystemet söder om kyrkan men också i de små gräsmattorna söder och norr om kyrkan.

Två gravar är försedda med vitmålade träkors och två med smidda järnkors. Tre äldre gravvårdar längst i söder har gipsplattor med medaljonger av Thorvaldssen och en har en infälld marmorplatta. Flera höga smala gravvårdar, främst över hemmansägare i trakten från tiden 1890–1930, de flesta stående i grus/häckkvarteret.

Närmast kyrkportalen en tidstypisk obelisk i polerad svart granit. I grus/häckkvarteret dominerar de äldre vårdarna från senare hälften av 1800-talet och fram till ca 1940 stort. I gravraderna väster om kyrkan finns huvudsakligen yngre breda gravvårdar. Här står också rester av en borttagen allmän linje.

Norr om kyrkan är beläggningen låg. Två monument över godsägare finns här tillsammans med bara någon enstaka ytterligare grav.

I NV hörnet ligger 3 större hällar som ursprungligen legat i kyrkgolvet. 2 av dessa märkligt nog över samma person. På kyrkogården står också ett par 1600-talsvårdar och en runsten uppställda.

Minneslund

-

Byggnader

En redskapsbod uppförd 1954 står i nordöst. Den är rappad med spåntak och har enkla garageportar på utsidan. Skador i rappningen visar att den är byggd av slaggsten.

Övrigt

Vid vapenhuset står en stor i runsten svart granit med texten: YUA:rit:stin:th.. .yti:a..mu:sustr. Vilket kan översättas med "(Orök)ya reste denna sten efter A?mu syster (sin)"

På gräsmattan framför denna en mycket gammal kalkstensvård (1603) som är relativt ankommen av flagning. Ytterligare en 1600-talssten är placerad intill vapenhuset i väster. Denna är i bättre skick men har svåra skador i utkanten av texten. (För läsning se nedan).

NÖ om kyrkan har tre stycken gravhällar som ursprungligen måste ha legat i kyrkans golv lagts undan. En är lagd över Olof Andersson död 1619 de övriga två över samma familj, med huvudmannen Oluf Iönsson i Ullevi (i det ena fallet ligger dödsåren mellan 1660-1688 och på den andra stenen uppges åren 1654-1688). Personerna är desamma Far, mor och 8 barn på den ena stenen, något fler på den andra. Ett par av stenarna är i relativt dålig kondition och borde tas in eller skyddas på något sätt.

Kulturhistorisk bedömning

Järstad kyrka och kyrkogård med murar, grindar och en delvis bevarad trädkrans utgör en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Kyrkan ligger på kyrkogårdens norra del, vilket var en vanlig placering under medeltiden.

Kyrkogårdsmuren har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och i Järstad förstärks detta av att det finns bevarade bindningar för hästar i muren. Pargrindarna i öster bildar tillsammans med de putsade grindstolparna en påkostad huvudingång till kyrkogården. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet.

Bevarade grusgångar tydliggör kyrkogårdens indelning.

Hela södra halvan av kyrkogården med undantag av de yttersta gravraderna i öster och väster upptas av ett stort grus- och häckgravsystem. De höga tujahäckarna som avskiljer gravraderna skapar en rumslig karaktär. En stor del av gravarna omgärdas här av låga häckar eller stenramar. Grusgravar var tidigare mycket vanligt på länets kyrkogårdar men har från mitten av 1900-talet och framåt till stor del lagts om till gräsgravar. Det stora partiet bevarade grusgravar i Järstad har därför ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Grusgravar omgärdade med stenramar finns även på andra delar av kyrkogården. Omgärdning med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet och förekommer, som i Järstad, ofta tillsammans med omgärdning av häckar. En stor del av gravplatserna söder om kyrkan utgörs av påkostade familjegravar. Framför allt på kyrkogårdens västra del finns delar av linjegravssystemet bevarat. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. Bland linjegravvårdarna i Järstad kan de båda vårdarna över C J Eriksson och Klara Eriksson nämnas.

Enskilda gravvårdar kan ha ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt intresse. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt intresse eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Till de ålderdomliga gravvårdarna i Järstad hör de båda gravvårdarna från 1600-talet där gravvården från 1603 hör till de äldsta bevarade gravvårdarna som står på länets kyrkogårdar. I nordöstra hörnet finns tre kalkstenshällar från 1600-talet undanlagda. Bland gravvårdar av särskild typ kan kalkstensvårdarna från 1880-talet med s k Thorvaldsensmedaljonger nämnas. Denna typ av medaljonger med olika motiv tillverkades från mitten av 1800-talet. Representanter för andra typer av gravvårdar med speciell utformning är en obelisk och en sköldformad gravsten.

Titlar på gravvårdar säger mycket om bl a en trakts näringsliv. På kyrkogården i Järstad, som är en jordbrukssocken, dominerar två titlar: hemmansägare och lantbrukare.

Källor:

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.

Faksimilutgåva 1993.

Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkobeskrivning för Sya kyrka. Utgiven av Linköpings stiftsråds

Kyrkobeskrivningsnämnd. 1970.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.

Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.

Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter : Jan Eriksson, länsstyrelsens kulturmiljöenhet i Östergötland.

www.lantmateriet.se.

<http://www.kulturarvostergotland.se/> Östgötabild

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

BILAGA

Grav 247 Salli Eriksson med ettårig dotter döda samma år, 1918. Spanska sjukan?

Text runstenen

?(namn) reste sten denna till ?(namn) ?(namns) syster

UUIA RIT STAIN THI?? YL? AIM?? SUSTR

Gräsmattan söder om kyrkan

N:P KID

HÄR HVILAS
I HERRANOM
SALIGE ...SIGER
I NILZDOTER
KESSTI.....
NILZDOTT
ER

ANNO 1603

Invid västra väggen på
vapenhuset

.....UNDER HVILAS S....
...LVP ANDERSSON I O....
....TÅRP AFSOMNADE
DEN...
....MA...ÅHR 1645 OCH
H....
.....HVSTRV HANNA
MA....
....OTTER AFSOMNAD
ÅHR _____ GV...
THERAS SIÄLAR
BEVAR...

Baksidan
THERA.....ID

ALKOL....MER VI....
THEM
ÅHR 1656

